

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, dnia 28 listopada 2017 r.

IV.512.312.2014.BB

Pan
Zbigniew Ziobro
Minister Sprawiedliwości
WARSZAWA

Szanowny Panie Ministrze

W listopadzie 2014 r. Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się do ówczesnego Ministra Sprawiedliwości Cezarego Grabarczyka z prośbą o rozważenie potrzeby nowelizacji art. 891² § 2 kodeksu postępowania cywilnego: w ocenie Rzecznika, ochrona małżonka dłużnika, przewidziana przez ten przepis, ma charakter iluzoryczny. Powództwo ekscydencyjne, służące zwolnieniu środków pieniężnych spod egzekucji, okazuje się w zasadzie zawsze środkiem nieskutecznym, gdyż komornik uzyskane środki przekazuje wierzycielowi niezwłocznie – zanim zapadnie jakiegokolwiek rozstrzygnięcie sądu w przedmiocie wniesionego powództwa.

Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości, Pani Monika Zbrojewska, w stanowisku przekazanym Rzecznikowi Praw Obywatelskich w dniu 11 grudnia 2014 r. (nr DPrC-I-072-17/14/7) podzieliła krytyczną ocenę art. 891² § 2 kpc: jak wskazano w powołanym piśmie, przepis ten „w wielu przypadkach może okazać się niedostatecznym środkiem do realizacji celu tej regulacji, jakim było stworzenie gwarancji ochrony praw małżonka dłużnika (...). Z tego też względu Ministerstwo Sprawiedliwości, przy okazji przygotowywania kolejnej nowelizacji procedury cywilnej w zakresie egzekucji, będzie miało na uwadze odpowiednią

modyfikację art. 891² § 2 kpc zmierzającą do zapewnienia pełnej ochrony interesów małżonka dłużnika w przypadku skierowania przez komornika egzekucji do wspólnego rachunku bankowego dłużnika i jego małżonka”.

Niestety, postulat ten nie został zrealizowany: ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny, ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r., poz. 1311 ze zmian.), pomimo kompleksowej nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego w zakresie postępowania egzekucyjnego (nakierowanej w szczególności na informatyzację również tej części postępowania) nie dokonała jakiegokolwiek zmiany treści art. 891² kpc. W zakresie egzekucji z rachunku bankowego prowadzonego dla kilku osób modyfikacja dotyczyła wyłącznie redakcji art. 891¹ kpc. Natomiast nowelizacja – poprzez wprowadzenie zasady elektronicznego obiegu dokumentów pomiędzy komornikiem a bankiem (art. 893^{2a} kpc) – pogłębia problem niedostatecznej ochrony małżonka dłużnika, o czym niżej.

Problem nieskutecznej ochrony małżonka dłużnika w przypadku egzekucji ze wspólnego rachunku bankowego (dłużnika i jego małżonka) nadal zatem pozostaje aktualny. Pragnę zatem zwrócić uwagę obecnego Ministra Sprawiedliwości na tę kwestię, i poznać stanowisko Ministra w tej sprawie.

Kwestia ochrony małżonka dłużnika w przypadku egzekucji z rachunku bankowego (prowadzonego dla dłużnika i jego małżonka) przedstawia się następująco:

Artykuł 891² § 1 kodeksu postępowania cywilnego wprowadza zasadę, że na podstawie tytułu wykonawczego wystawionego przeciwko dłużnikowi pozostającemu w związku małżeńskim można prowadzić egzekucję z rachunku wspólnego dłużnika i jego małżonka. Prowadzenie egzekucji z rachunku wspólnego małżonków jest zatem możliwe także wówczas, gdy wierzyciel nie dysponuje klauzulą wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika. Regulacja ta jest uzasadniona faktem, że w realiach dzisiejszego obrotu gospodarczego standardem pozostaje gromadzenie środków na rachunku bankowym, w przypadku małżonków – często wspólnym, tak więc przywołana regulacja zapewnia efektywność egzekucji prowadzonej przeciwko dłużnikowi. Zwykle bowiem to właśnie na koncie bankowym dłużnik gromadzi posiadane aktywa majątkowe.

Jednocześnie jednak art. 891² § 2 kpc przewiduje pewną ochronę małżonka dłużnika – a ściślej: tych jego środków finansowych, które nie podlegają egzekucji pomimo umieszczenia ich na (wspólnym z dłużnikiem) rachunku bankowym. Owa regulacja procesowa zakłada bowiem, że przepis art. 891² § 1 kpc (t.j. prowadzenie egzekucji ze wspólnego rachunku

bankowego dłużnika i jego małżonka) nie wyłącza możliwości obrony małżonka dłużnika w drodze powództwa o zwolnienie od egzekucji, jeżeli na rachunku wspólnym małżonków zgromadzono środki, które nie wchodzą do majątku osobistego dłużnika, albo też środki, które nie pochodzą z pobranego przez dłużnika wynagrodzenia za pracę, dochodów uzyskanych przez dłużnika z innej działalności zarobkowej, jak również z korzyści uzyskanych z jego praw autorskich i praw pokrewnych, praw własności przemysłowej oraz innych praw twórcy.

Przepis ten koresponduje z normą prawa materialnego, a mianowicie, z art. 41 § 2 i 3 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, które limitują odpowiedzialność z majątku wspólnego małżonków w sytuacji zaciągnięcia zobowiązania bez zgody drugiego małżonka, bądź powstania zobowiązania przed powstaniem wspólności, a także wówczas, gdy zobowiązanie nie wynika z czynności prawnej lub dotyczy majątku osobistego jednego z małżonków. Wówczas tylko niektóre składniki majątku wspólnego małżonków podlegają egzekucji, a zasadą pozostaje zaspokojenie wierzyciela wyłącznie z majątku osobistego dłużnika.

Tak więc jeśli inne (niż wymienione w art. 41 § 2 i 3 kodeksu) składniki majątku wspólnego zostały zajęte w postępowaniu egzekucyjnym, małżonkowi dłużnika służy roszczenie o zwolnienie tych przedmiotów z egzekucji, co wprost przewiduje art. 891² § 2 kpc. Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 9 lutego 2012 r., sygn. III CSK 189/11, małżonek egzekwowanego dłużnika uzyskuje *ex lege* dodatkową ochronę prawną w postaci możliwości zgłoszenia powództwa unormowanego w art. 841 kpc, jeżeli na rachunku wspólnym znajdują się środki określone w art. 891² § 2 kpc. Tę dodatkową ochronę małżonka uzasadnia odpowiednio ukształtowany reżim małżeńskich stosunków majątkowych i odpowiedzialności jednego małżonka za długi drugiego.

Jednak stosowanie tego środka ochrony, przysługującego małżonkowi dłużnika, limitowane jest przez inne normy prawne, a ściślej, przez dyspozycję zawartą w art. 22 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (t. jedn.: Dz. U. z 2017 r., poz. 1277, poz. 1376 ze zmian.). Zgodnie z tym przepisem, komornik ma obowiązek w terminie 4 dni przekazać uprawnionemu wyegzekwowane należności, a jeżeli dopuści do opóźnienia, jest obowiązany zapłacić uprawnionemu odsetki ustawowe za opóźnienie od kwot otrzymanych i nierozliczonych w terminie.

W konsekwencji, tuż po przelaniu środków pieniężnych przez bank komornik powinien przekazać te środki wierzycielowi; specyfika egzekucji prowadzonej z rachunku bankowego polega na tym, że – w odróżnieniu od np. egzekucji prowadzonej z rzeczy ruchomych, czy też z nieruchomości – zajęcie prowadzi do szybkiego „spieniężenia” zajętego składnika

majątkowego. Zajęcie rachunku bankowego ma bowiem ten skutek, że bank zobowiązany jest do bezzwłocznego przekazania zajętej kwoty komornikowi (art. 889 § 1 pkt 1 kpc). Z kolei komornik ma 4 dni na przelanie tych kwot na rzecz wierzyciela.

Powołana na wstępie ustawa nowelizacyjna z dnia 10 lipca 2015 r. (Dz. U. z 2015 r., poz. 1311 ze zmian.) wprowadziła do kodeksu postępowania cywilnego przepis art. 893^{2a}, zgodnie z którym komornik doręcza pisma bankowi za pośrednictwem systemu teleinformatycznego obsługującego zajęcie wierzytelności z rachunku bankowego, a bank wnosi pisma do komornika wyłącznie za pośrednictwem tego systemu. Należy jednak zauważyć, że doręczenie pism dłużnikowi (m. in. zawiadomienia o zajęciu rachunku bankowego) następuje przez operatora pocztowego, stosownie do art. 131 § 1 kpc (z zastrzeżeniem art. 760 kpc). Przepisy kodeksu nie przewidują doręczenia zawiadomienia o zajęciu małżonkowi dłużnika. O ile zatem bank zostaje powiadomiony o zajęciu rachunku bankowego niezwłocznie, dłużnikowi zawiadomienie o zajęciu doręczane jest znacznie później, a małżonkowi – w ogóle nie jest doręczane. Podjęcie jakichkolwiek środków obronnych przez dłużnika – a także przez jego małżonka, o ile otrzyma informację od dłużnika – jest odroczone w czasie. Może zatem dojść do sytuacji, gdy dłużnik oraz jego małżonek dowiadują się o zajęciu konta bankowego wówczas, gdy pieniądze już zostały przekazane wierzycielowi.

O ile zatem powództwo ekscydencyjne, przewidziane także przez art. 841 kpc, może okazać się skutecznym środkiem dla zwolnienia spod egzekucji nieruchomości lub rzeczy ruchomych, bądź jeszcze niewymagalnych wierzytelności, o tyle okazuje się ono – w zasadzie zawsze – środkiem spóźnionym w przypadku egzekucji prowadzonej z rachunku bankowego. Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 24 października 2007 r., IV CSK 271/07, publ. OSNC 2009/1/14, podkreślił, że powództwo z art. 841 kpc uprawnia osobę trzecią do żądania zwolnienia zajętego przedmiotu od egzekucji przez czas trwania postępowania - a więc od zajęcia do chwili przekazania kwoty uzyskanej (ze sprzedaży rzeczy) wierzycielowi. Po przekazaniu wierzycielowi wyegzekwowanych kwot, powództwo ekscydencyjne staje się bezprzedmiotowe. W większości wypadków małżonek dłużnika może wprawdzie wystąpić przeciwko wierzycielowi z powództwem opartym na art. 410 kodeksu cywilnego (świadczenie to jest „nienależne” od małżonka dłużnika), ale – pomijając już trudność dochodzenia roszczenia opartego na bezpodstawnym wzbogaceniu (por. art. 409 i 411 kc) – pozostaje problem ochrony interesów majątkowych małżonka w trakcie egzekucji, gwarantowanej przecież przez art. 891² § 2 kpc.

Należy w tym miejscu zauważyć, że w sytuacji zajęcia przez komornika gotówki (w ramach egzekucji z rzeczy ruchomych) sytuacja małżonka dłużnika jest korzystniejsza: otóż zgodnie z art. 852 § 2 kpc komornik powinien złożyć zajęte pieniądze na rachunek depozytowy Ministra Finansów wówczas, gdy zgłoszono zarzut, że osobie trzeciej przysługuje do zajętych pieniędzy prawo stanowiące przeszkodę do wydania ich wierzycielowi. Sąd postanowi wydać pieniądze wierzycielowi, jeżeli w ciągu miesiąca od złożenia ich na rachunek depozytowy Ministra Finansów nie będzie złożone orzeczenie właściwego sądu zwalniające od zajęcia lub wstrzymujące wydanie pieniędzy (sąd może to zarządzić w ramach zabezpieczenia powództwa). Niestety, regulacja prowadzenia egzekucji z rachunku bankowego nie zawiera normy analogicznej do art. 852 § 2 kpc.

Analiza przepisów kodeksu postępowania cywilnego oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji prowadzi zatem do wniosku, że art. 891² § 2 kpc, zaprojektowany jako norma gwarancyjna, w praktyce nie zapewnia właściwej ochrony małżonkowi dłużnika. Z uwagi na wymóg niezwłocznego przekazania pieniędzy na rzecz wierzyciela, powództwo ekscydencyjne okazuje się środkiem nieskutecznym i iluzorycznym. O ile bowiem komornik postępuje zgodnie z art. 22 ustawy o komornikach sądowych i egzekucji, to nie wydaje się możliwe, aby sąd równie szybko (4 dni od przekazania środków komornikowi przez bank) mógł rozstrzygnąć o zwolnieniu od egzekucji określonych kwot.

Wydaje się zatem, że w przypadku art. 891² § 2 kpc celowe byłoby obwarowanie tej regulacji dodatkowym rozwiązaniem – analogicznym np. do przewidzianego w art. 852 § 2 kpc – pozwalającym komornikowi na wstrzymanie przekazania pieniędzy wierzycielowi. Takie rozwiązanie zabezpieczyłoby zarówno interesy wierzyciela, jak i małżonka dłużnika – do czasu sądowego rozstrzygnięcia sporu, środki pozostawałyby w depozycie Ministra Finansów.

Z uwagi na powyższe, na podstawie art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t. jedn.: Dz. U. z 2017 r., poz. 958) uprzejmie proszę Pana Ministra o przekazanie stanowiska w przedstawione sprawie, i ocenę niezbędności prac legislacyjnych – w kierunku efektywnej ochrony małżonka dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym.

Z poważaniem
[Stanisław Trociuk]